

בענין עקירת מזוזה

יהושע רייך

שאלה: האם מותר לעקור מזוזה כאשר אדם עובר מביתו לבית אחר?
תשובה: מצות מזוזה חביבה וחשובה והאריכו בערכה ראשונים ואחרונים.
הרמב"ם בסוף הל' מזוזה כותב:

"חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל
תמיד וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד ה' שמו
של הקב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותו
בהכלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי
עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו
והולך בדרכי מישרים, אמרו החכמים הראשונים כל
מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו
ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא שהרי יש לו
מזכירין רבים והן הם המלאכים שמצילין אותו
מלחטוא, שנא': חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.
ברוך רחמנא דסייען."

(ויעויין גם באור החיים דברים כו, ח). ומצינו גם ענישה על
חוסר קיום המצוה והובאו הדברים אף בשו"ע (סל' רפה):
"וכל הזהיר בה יאריכו ימיו וימי בניו, ואם אינו זהיר בה יתקצרו"
ומצינו שבעוון זה בנים מתים (שבת, לב, ב).

המדקדק נכונה בדברי התוס' (ב"ק, נו, ב, ד"ה: בההיא הנאה)
ימצא שכל רגע ורגע שמצוות תפלין, ציצית ומזוזה מקוימות הר"ז
קיום מצות עשה חדשה (שאל"כ אין מקום לדברי התוס' שאין הוא
גדר עשה שמקיים אותו ברגע זה).

בגמ' ב"מ (קב, ע"א):

"תנו רבנן המשכיר בית לחברו על השוכר לעשות לו מזוזה, וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויוצא... ומעשה באחד שנטלה בידו ויצא וקבר אשתו ושני בניו".

הקשו הראשונים על גמרא זו משיטתו של שמואל - וכך נפסקה ההלכה, שמתירין ציצית מבגד לבגד, ואם כן מדוע אסור לעקור המזוזה וליתנה בבית אחר? בישוב שאלה זו מספר גישות בראשונים: התוס' (בב"מ שם) השיבו שטעם איסור הסרת המזוזה "לפי שהמזיקין באין בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותן שיגורו בבית". נראה מדבריו שיש הבדל מהותי בין דיני מזוזה לדיני ציצית, מאחר ותפקיד המזוזה הינו השמירה והוצאת המזוזה תגרום נזק לאחר - נאסרה ההוצאה; ואין לדמות ענין זה למח' רב ושמואל שהינה בגדרי בזיון מצוה.

גישה שונה בתוס' (שבת, כב, ע"א) שהשיבו ברישא בדרך אחרת: "שמא לא היה בדעתו להניח בבית אחר" - לפי דבריו אלה של התוס' שוה דין המזוזה לציצית, אלא שמקרה הגמ' בנידון שאף בציצית אין להקל לעשות כן.

השאלות (שלח, קכו) השוה דין מזוזה לציצית בהעמידו מח' רב ושמואל אף "היכא דקא בעי למישקל מן האי פתחא ומיקבעיה בפתחא אחרינא, ומן הדין לגלימא אחרינא בשעתיה מי שרי או לא, מי אמרינן כיוון דהאי דקשקל להו אדעתא דלמעבדיה מצוה הוא ליכא בזיון ושפיר דמי, או דילמא כיוון דעד דאיתעביד בהון קא מיבטלין ממצותיהו אית בזיון ואסור... הלכתא כשמואל דשרי". ספקו של רב אחאי גאון הינו בדין בזיון, האם בביטול מצוה יש בזיון ואסור, או שאין זה בזיון למרות שמבטל מצוה. לכאורה מתאימה שיטתו לתל' התוס' הראשון בשבת, ושלא כתירוץ השני של התוס' בשבת והתוס' במנחות ו"חמיר בית מבגד דקעביד לה שתסכן ג"כ" (העמק שאלה, שם). בדומה לשיטת התוס' דלעיל (ב"מ, קב) כתב בנימו"י בשם הריטב"א (ב"מ, שם): "שאני הכא במזוזה דכיוון דחיללא קדושת שכינה אין לו לסלקו משם, הריטב"א ז"ל".

לכאורה קשה גישת הפוסקים שאיסור עקירת מזוזה נובע מענין המזיקים, מהיכן מצינו ששכנו ניזוק והוא צריך להשאיר מזוזתו. שיקבע שכנו בעצמו מזוזה, או לפחות שיתחייב בתשלום תמורתה, שכן כל מטרת השארת המזוזה אינה אלא לטובתו של הדייר החדש ולמניעת היזקו.

אחד מיסודות המזוזה הוא שמירה על האדם. בע"ז (יא, א): "והוא משמרן בחוץ"; במנחות (לג, ב) סמיכות המזוזה לטפח הסמוך לרה"ר "כי היכי דתנטריה"; וכן בירושלמי פאה (א, א) שהסביר רבי חשיבות המזוזה בכך "דידי היא מנטרא לך"; ורש"י במנחות (לב, ב, ד"ה: סכנה) ובפסחים (ד, א, ד"ה: חובת הדר): "לפי שהיא משמרתו". הרי לנו שיסוד גדול במזוזה הינו השמירה. (אמנם יש להעיר על כך מדברי הרמב"ם בהל' מזוזה פ"ה ה"ד: "שאלו הטפשים, הכותבים שמות מלאכים ופסוקים נוספים על המזוזה, לא די להם שבטלו המצוה אלא שעשו מצוה גדולה שהיא יחוד ה' של הקב"ה ואהבתו ועבודתו כאילו הוא קמיע של הניית עצמן, כמו שעלה על ליבם הסכל שזהו דבר המהנה בהבלי העולם". והעיר על הרמב"ם הכס"מ בשם הגהות הרמ"ך וניסה ליישבו בדוחק מסוים; והרב הילכין בספרו ללשונות הרמב"ם הראה שזוהי דרכו הקבועה של הרמב"ם ואין בדברים אלה יציאה משיטתו, עיני"ש הל' ע"ז פ"א הי"ג, ובהל' תפלין פ"ד הי"ט, ובהל' מזוזה על אתר. ומצינו כבר בהגהות המיימוניות שהביא דעת רא"ם שחלק על גישת הרמב"ם.)

הירושלמי במס' מגילה (פ"ד, הי"ב) סובר:

"ובשל ישראל אסור לעשות כן (להסיר המזוזה)

מפני מעשה שארע... מעשה באחד שנטל והיה קובר

את בניו".

מעשה זה שבירושלמי דומה למעשה שבבבלי אך עם הבדל ברור, בבבלי מובאת קודם ההלכה ולאחר מכן המעשה ואילו בירושלמי קודם המעשה וההלכה היא בעקבותיו. לכאורה נחלקו התלמודים אם איסור עקירת מזוזות הינו תקנה משום מעשה שהיה - כירושלמי, או שהוא דין שתוצאותיו בעניני מזיקין.

בשיטה מקובצת (ב"מ, שם) הובאו שיטות ראשונים אשר מהיבנים את שנכנס לדירה לשלם ליוצא ממנה את שוויים של המזוזות, והובא שם בשם הר' יונתן: "לא יטלנה ויצא - כלומר אלא ימכרנה לו בדמים שהיא שוה וכן כתב רב אחא משבחא ז"ל בשאילתות שלו". והוסיף בשיטה על דברי הריטב"א דלעיל: "ומיהו אפשר שחייב בעה"ב לפרוע דמיה". וכן הביא הב"י (סל' רצא, ד"ה: ומ"ש): "וכתב ה"ר מנוח על הא דלא יטלנה בידו ויצא, שאם הראשון מקפיד על דמיה טוב לשלמה לו, אבל אין מוציאין". הרי לנו חבל ראשונים שחלקם אומרים שיש חובת תשלום וחלקם רואים בזאת צורך אף שאין זה חיוב. אפשר שבדין זה נחלקו התלמודים, שלירושלמי הוא תקנה משום מעשה וממילא אין לשלם, ולבבלי הסובר שהוא משום דין, נחלקו הראשונים באם רוצה לעקור המזוזה ע"מ לקובעה במקום אחר, האם חלות האיסור קיימת אז או לא, שאם נדמה את דין המזוזה לציצית יהיה מותר ואם לאו שאין זה אלא משום פורענות הרי איסור העקירה הינו מוחלט.

הרמ"ך, הובאו דבריו בש"מ (שם) כתב:

"וכשהוא יוצא מן הבית אם הוא של ישראל ועתיד ישראל עכשיו לדור בה אסור לו להוציא המזוזה מן הפתח. ואם אינה של ישראל או אין ישראל עתיד ליכנס לדור בה עכשיו אלא גוי אעפ"י שהיא של ישראל מותר לו להוציאה משם".

הוסיף הרמ"ך נדבך נוסף לגבי עקירת מזוזה במצב שלבית לא יכנס יהודי "לדור בה עכשיו אלא גוי" - מותר להוציאה, והנה לכאורה נראה מדבריו שיש מקום להקל אם לא יכנס יהודי מייד, אף שלאחר מכן יכנס יהודי (ולא כשאלת יעב"ץ).

ועתה יש מקום להסביר דברי הרמ"א, שהנה פסק בשו"ע יו"ד רצא, ב: "וכשיצא לא יטלנה בידו", והוסיף על כך הרמ"א: "ואם הקפיד על מעותיה השני צריך לשלם". ובמוסגר שם העיר על המקור: "ב"י בשם הרב מנוח", ובבאר הגולה אות ו ציין: "שם כתב טוב לשלם לו אבל אין מוציאין", מתוך דברי באה"ג נראה שלמד פשט

בדברי הרמ"א שאין הוא סובר שרק טוב לשלם אלא אף צריך. ומהיכן למד כן?

ולפי דברינו עד כאן נראה פשוט. השאלות - לשיטתו שרשאי

להסיר המזוזות ע"מ לקבעם במקום אחר, התוס' - שהמזוזה היא לצרכו של השני, ר' יונתן (בש"מ) - שמותר לתבוע את מחיר המזוזה; ומול פוסקים אלה הדעה שחייב להשאיר את המזוזה. והנה אם יקפיד עוזב הדירה על כך שישלם לו כאשר אין המזוזות עדיין ברשות השני - חייב יהיה לשלם שהרי הוא בספק וכדין המוציא מחברו עליו הראיה. אבל אם כבר עזב את הבית והשני בבית, הרי חיוב התשלום שנעשה כעת רק מכוח הספק אין ביכלתו לגרום להוצאת ממון מהמוחזק בו. וממילא מדוייקים דברי הרמ"א: "ואם הקפיד" - קודם עוזבו את הבית, שאז חייב השני לשלם. אך אם מקפיד (כלשון הב"י, הרב מנוח), לאחר העזיבה, אין הדברים כן ששוב אינו מוחזק, ואינו צריך לשלם הגם שטוב יעשה אם כן ישלם לו.

ונראה, לפי הדברים האמורים, שישנה אפשרות להקל במדרגות

שונות בנידון דידן:

- א. באם לא יכנס הדייר השני מייד, שיהיה רשאי להורידה ע"מ לקבעה במקום אחר.
- ב. שמותר לתבוע ממון תמורת המזוזות שמשאיר.
- ג. באם לא ירצה השני לשלם (ואינו נכנס מייד) שיהא רשאי לעקור את המזוזה ע"מ לקבעה במקום אחר.
- ד. גם אם הדייר הראשון הינו מהפוסקים כשו"ע ולא כרמ"א נראה שיכול להקל משום גדרי קים לי ששייך ודאי במח' בין רמ"א למחבר.

דברים אלה הונחו לפני גדולי הפוסקים והם היססו בדבר משום

שלא נהגו ישראל כן, ונוח לו לאדם שיעשו מצוה בממונו; ואם כן, אין הדברים אלא מונחים לפני שולחן מלכים בבקשת העיון.

הערות למאמר בענין עקירת מזוזה

נראה לענ"ד להסביר את מנהגם של ישראל:

- א. מה שכתב הרמ"ך אינו במקרה שלא יכנס יהודי מייד, אלא אם כן נכנס ביניהם גוי.
- ב. לכל הדעות שייכת המזוזה למי שקנאה וקבעה! המחלוקת היא רק אם אפשר לכפות את הדייר החדש שיקנה אותה וישלם תמורתה.
- ג. אין לחלק בין קודם שנכנס לגור לאחרי שנכנס, מפני שלכל הפוסקים אסור להסיר את המזוזה, ולכל הפוסקים שייכת המזוזה לדייר הראשון. ובמחלוקת אם כופין את הדייר השני לשלם אין מקום לחלוקה הנ"ל.

הרב אורי כהן.